

BAĞNAZLIK KAVRAMI ÜZERİNE

Vahdettin BAŞCI*

Özet : Bağnaz, olaylara dar bir çerçeveden bakarak, birine taraftarlık edip kendi fikir ve dinini çok üstün tutup başka fikir ve dinden olanlara karşı düşman olandır. İlkel zihniyetin bir belirtisi olan durumda, öne sürülen düşüncelerde eleştiri kabul etmeme veya kendi düşüncelerini katı bir yöntemle doğru olarak, kabul etme tavrı olarak değişik tanımları yapılır.

Diyebiliriz ki, hiçbir yeniliği kabul etmeyen bağnazlık (intolerance) hoşgörünün karşıtı bir tavidir. Hoşgörünün olmadığı yerde bağnazlık bulunur.

Bağnazlık farklı alanlarda kullanılan bir kavramdır. Farklı dinlerde bağnaz kimseler olduğu gibi, farklı fikir ve ideolojilerde de bağnazlık vardır. Hangi tür bağnazlık olursa olsun, her türü ferden insanca yaşamasını, toplumların gelişmesini engeller.

Bağnazlığın temel nedeni bilgisizliktir. Medeni toplumlarda bağnazlık kaybolur. Hürriyetsizlik hali de, bağnazlığın temel nedenlerindedir. Bir diğer neden de toplumlardaki hızlı yapı değişiklikleridir. Hayatı daha anlamlı bir hale getirmek için hoşgörülü olmalı, bağnazlığın ağına düşmemelidir.

Günümüzde demokrasi ve insan hakları gibi çağdaş değerler gittikçe yaygınlaşmakta ve insanlar arasında hoşgörüyü daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Hoşgörü, ulusal ve uluslararası düzeyde ortaya çıkan, iç ve dış barışı ciddi biçimde tehdit eden pek çok güçlüğün çözümünde bir çıkış noktasıdır, bir anahtardır. Bugünkü dünya düzeninde hoşgörü vazgeçilmez bir tavidir.

Anahtar Kelimeler : Bağnaz, Bağnazlık

I. Bağnaz ve Bağnazlık Kavramları

Bağnaz kavramı, bir düşünceye, bir inanışa körü körüne bağlanıp ondan başkasını düşünmeyen anlamına gelir.

Günümüz İngilizce sözlüklerinde Bağnazlık “rigid”, “extreme”, “fanatisme”, “intolerance”, “hoşgörmezlik”, “dar görüşlülük”, “yanlış davranış”, “eğilmez”, “katı”, “sert”, “şiddetli” anlamlarında kullanılır.¹ Bunu bir davranış haline getirmek ise bağnazlıktır.

Bağnazlık, bu sözlük anlamlarının yanında terim olarak da değişik anlamlarda kullanılır :

Bağnaz, olaylara dar bir çerçeveden bakarak, birine taraftarlık edip kendi fikir ve dinini çok üstün tutup başka fikir ve dinden olanlara karşı düşman olandır².

* Prof.Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fak. Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü.

¹ Longman Dictionary of Contemporary English, 1981, s. 395; İsmail Fenni Ertuğrul Lügatçe-i Felsefe İstanbul, 1341 s. 265 vd; Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1991, C. 3, s. 452.

² Paul Davies, Tanrı ve Yeni Fizik, çev.Murat Temelli, İstanbul, 1994, s. 39.

İlkel zihniyetin bir belirtisi olan durumda, öne sürülen düşüncelerde eleştiri kabul etmeme veya kendi düşüncelerini katı bir yöntemle doğru olarak kabul etme tavrı olarak değişik tanımları yapılır.

Diyebiliriz ki, hiçbir yeniliği kabul etmeyen bağnazlık (intolerance) hoşgörünün karşıtı bir tavidir. Hoşgörünün olmadığı yerde bağnazlık bulunur.

II. Bağnazlığın Alanı

Bağnazlık farklı alanlarda kullanılan bir kavramdır. Farklı dinlerde bağnaz kimseler olduğu gibi, farklı fikir ve ideolojilerde de bağnazlık vardır. Hangi tür bağnazlık olursa olsun, her türü ferдин insanca yaşamasını, toplumların gelişmesini engeller.

Burada önemli bir noktaya işaret etmek gerekir ki, başka inanç ve kanaatlere saygılı olmak ve onlara hak tanımak, kendi inanç ve kanaatine bağlı olmamak demek olmadığı gibi, bütün inanç ve kanaatler karşısında da kayıtsız kalmak demek değildir. Herhangi bir inanç ve kanaate sıkı sıkıya bağlı olan bir kişi pekala hoşgörü sahibi olabilir³.

Din ve ideolojilerde bağnazlığın çok zararı olmuştur. Yüksek değerler bağnazlığın aleti olarak kullanılmış, tarih boyunca niceleri bu yüzden işkencelere maruz kalmışlardır. Bağnazlığın kurbanı olan birçok filozof ve bilim adamı vardır. Bunların kimisi ölüme, işkenceye ve çeşitli cezalara maruz kalmışlardır.

A. Fikirde (İdeolojilerde) Bağnazlık

İdeoloji kelime anlamıyla “fikir sistemi” demektir. Bir fikir sistemi bir şahsın veya zümrenin olabilir. Tasavvurların oluş tarzını, kaynağını ve konularını arayan bilim anlamında kullanıldığı gibi boş ve soyut birtakım fikirlerin tartışması anlamında da kullanılır.

İdeoloji, bir topluma, bir sosyal guruba has inanışların tümünü ifade ettiği gibi, genellikle siyasi ve sosyal nitelikteki bir doktrinin, bir yönetimin, bir sosyal gurubun faaliyetlerini de ifade eder. Bu bakımdan Marksizm, Ateizm⁴ ve Kapitalizm birer ideolojidir.

İdeoloji olguların tetkikinden çıkarılsa bile ütöpik (hayali) bir proje olmak durumundadır. İdeolojilerin kaynağı ütopyalar veya ütopya şeklindeki tasavvurlardır. İdeolojinin bir fikir ve hareket sistemi olmasına karşılık, ütopya edebi bir hayal sistemidir. İdeolojiler bilim değildir. Çünkü ideolojiler daima değişken olup biçim değiştirirler. Bilim ideolojiden ayrıldığı gibi, bilime dayanan felsefe de ideolojiden ayrılır. Çünkü felsefenin esas temeli bilimdir ve bilim yeni ilmi keşiflerle gelişir, genişler ve değişir.

³ Necati Öner, İnsan Hürriyeti, İstanbul, 1982, s. 120; Prof. Dr. Necati Öner, “Niçin Felsefe”, Atatürk Kültür Merkezi, “ERDEM” dergisi, C.1, S.2 Ankara, 1985, s.500.

⁴ Geniş bilgi için bk. Prof. Dr. Mehmet Aydın’ın Din Felsefesi, İzmir, 1987, s.162-183.

İdeoloji, kitleleri toplayıp onlara bir hırs, bir değer aşlamaya, birtakım sloganları doğru diye zihinlerde yerleştirmeye baskı guruplarının çıkarlarını gizlemeye, gelecekteki belirsizlikleri kaldırmaya, değerleri ve onlara ulaştıracak vasıtaları belirlemeye yarar.

İdeolojiler ancak propaganda ile yayılıp, küçük toplumlardan büyük toplumlara geçmekte ve asla “bütün” toplumlar tarafından kabul edilmemektedirler. İdeolojiler bağnazlık yönünden “taraf” tutan fikir sistemleridir. Halbuki bilimde “taraf” olmaz. Bir toplumda bilgisizlik, yaygın çıkmazlar derin olursa, toplum bir ideolojiye sarılabilir.

İdeolojiler bir milletin ruhundan ve bütününden doğmamış olmalarından dolayı milletsizdirler. Ya gerçek milleti inkar edip ırka ve ümmete sapar veya milleti yok etmeğe kalkarlar. Dünyada değişimin hızlandığı veya buhranların arttığı zamanlarda milletler içinde problemler çoğalır ve uyumsuzluklar meydana gelir. Fikri ve ruhi olgunluğu olmayan ve toplum güdüsü zayıf olan intibaksızlar da ideolojilere sarılırlar. İntibaksızlar ayrı ayrı ideolojilere sarılacakları için zümreleşirler ve aralarında mücadele başlar. Hatta ideoloji bir bilim sistemi olmadığı için aynı ideolojilerin ayrı yorumlarına taraftar olanlar arasında da mücadeleler baş gösterir.

İdeolojiler bir fikir ve hareket sistemi olmakla beraber bilimsel değildirler. Çünkü henüz bilimin ortaya koyabildiği tam ve mutlak bir ideolojik sistem yoktur.

İdeolojiler, bazı peşin kabullerin problemlere uygulanması yolunu tercih ederler. İnsanın düşüncesini ve hürriyetini ideolojinin kalıpları içine hapsederler.

İdeolojik bağnazlıktan kurtulmanın yolu, problemleri bir sosyal bilimci gözüyle ve geniş bir bakışla ele almaktır. Problem bilimsel metotla ortaya konur, buna göre tespit ve tahliller yapılırsa ideolojiden bu ölçüde uzak kalınabilir⁵.

Yeniçağın ünlü filozofu Descartes de fikir bağnazlığını çocukluk dönemine kadar götürür. Ona göre çocukluğumuzda uzun zaman arzu ve nefretlerimizle eğitimcilerimiz tarafından idare edilirdi, halbuki, bunlar çok zaman birbirine karşıt olduğu gibi, belki de hiçbiri bize en iyi hareket tarzını tavsiye etmemektedir. Dolayısıyla hükümlerimiz, çocukluğumuzdan beri, bütün aklımızı kullanmak ve ancak kendimize rehber edinmekle vermiş olacağımız hükümler kadar yanlış ve sağlam olması hemen hemen imkansızdır.

Descartes'e göre, fikri bağnazlıktan kurtulmanın yolu şudur : Doğruluğunu apaçık bilmediğimiz hiçbir şeyi doğru olarak kabul etmemek, yani acele hüküm vermekten ve peşin hükümlere saplanmaktan dikkatle çekinerek,

⁵ .Erol Güngör, Sosyal Meseleler ve Aydınlar, İstanbul, 1993, s. 9; Süleyman Hayri Bolay, Felsefi Doktrinler sözlüğü, İstanbul, 1981, s. 130 vd; Nusret Köymen, Eğitim Sosyolojisi, İstanbul, 1975, s. 142.

verilen hükümlerde açık ve seçik olarak kavradığımız şeyleri bulundurmakla⁶ olacaktır.

Prof.Dr. Necati Öner'in işaret ettiği gibi, fikir bağınazları fikirlerini belli bir düzeyde tutamamış; bir fikir adamı olmaktan çok politik trend'li kimseler olmuşlardır. Bunların dayandığı kanıtlar bilimsel gerçeklerden çok politik görüşlerdir⁷.

Kısaca diyebiliriz ki, fikir bağınazlığı bilimsel zihniyete ve metotlu düşünceye karşı olup akılcı ve bilgiye dayalı bir yöntemden uzaktır.

B. Dinde Bağınazlık

Akli açıklama ve hür araştırmanın düşmanı olan bağınazlık insanlık tarihinde din kavğalarının milletler arasında büyük savaflara neden olduğu acı sayfalar olarak kayıtlıdır.

Özellikle orta çağda görülmeye başlanan din bağınazlığı acılı sahnelerle neden olmuş, bağınazlık arttıkça aşırı gitmeler çoğalmış, bilim, fikir ve akıl yolundan ayrılmalar olmuştur. Bu yüzden pek çok insan inançlarından dolayı ızdırap çekmiştir. Kör inancın, bağınazlığın, hoşgörüsüzlüğün dünyamızın birçok yerinde bugün bile kol gezdiği bir gerçektir⁸.

Daha ilk çağda başlayan bilim düşmanlığı koyu bir bağınazlığa bürünmüş bilim adeta putperestlikle (paganism) bir tutulmuştur. İskenderiyede binlerce ciltlik kitap ve bunları içinde toplayan kütüphane yok edilmiştir. O dönemde bilime karşı alınan bu tavır, daha büyük bir şiddet ve sertliğe dönüşmüştür. Tabiatı gözleme ve inceleme için kimsede istek ve gücün kalmadığı böyle bir dönemde bilimle din arasında bir ilişki beklemek mümkün değildir. Bilim felsefeye karıştığı gibi, Hıristiyan Kilise Babaları bir taraftan düşünceyi ve düşünenleri ezmekte ve yok etmekte, diğer taraftan kendi anlayışları doğrultusunda inançlarını destekleme çabasında idiler.

Kilise Matbaaya iyi bir gözle bakmıyor ve çeşitli yollardan düşünce hürriyetini kısıtlıyordu. Martin Luther, 1521 yılında Wittembery kilisesi kapısına papanın buyruklarına karşı 95 maddelik bir bildiriyle başlayan bu hareketin temelini papa ve kilisenin emirlerinin değil, sadece Kutsal Kitabın bildirdiklerinin oluşturduğunu savunuyordu⁹.

Protestanlıkta daha serbest bir gelişme alanı bulacağını uman bilim adamları bir süre sonra aldandıklarının farkına vardılar. Protestanlık Hıristiyanlığında tolerance'lı bir görüş yoktur. Protestanlık hareketi sonunda hem iç savaflar çıkmış, hem de Hıristiyanlık parçalanmıştır. Bunun sonucunda

⁶ Descartes, Metot Üzerine Konuşma, çev. Mehmet Karasan, İstanbul, 1986, s. 120.

⁷ Necati Öner. "Din Aleyhtarlığı ve Din Dersleri", 4 Eylül 1981 tarihli Tercüman Gazetesindeki yazı, s. 2; Karşılaştırmız, Necati Öner, "Niçin Hoşgörü", 10 Şubat 1986 tarihli Tercüman Gazetesinde yayınlanan yazı, s.2.

⁸ Bertrand Russell, Din ve Bilim, çev. Akşit Göktürk, İstanbul, 1983, s.9.

⁹ A.Adnan Adıvar, a.g.e., s. 109;Orhan Hançeroğlu, Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar ve Akımlar), İstanbul, 1978, IV, s. 34.

bağımsız kiliseler ortaya çıkmıştır. Luther'e göre İsa'ya inanmayan günahkar insan olup iyi insan değildir. Luther de aklın egemenliği noktasında karşıtlarından çok farklı düşünmüyordu. Bu yargıda Luther'e İsviçre'de Protestanlığın bir

kolunu kuran Calvin de (1509-1564) katılıyordu. Luther, Aristo felsefesini tenkit etmesine rağmen yine ona sarılıyordu¹⁰.

Dini bağınazlığa islam düşüncesi açısından baktığımız zaman İslam Dininde bağınazlık yoktur. Ancak dinde kabuklaşmış kurallar, kin, şiddet din adına manevi yetki, dinin ruhunu kendi varlığında eritmiştir. Çeşitli islam toplumlarında katı kuralcılık bağınazlığın tehditleriyle değişik alanlarda eritilmiştir. Dini kurumlar, dinin ruhundan tamamen veya kısmen ayrılarak, din elbisesine bürünmüş, dini kurallara bezenmiş devlet ve dünya kurumları haline almıştır. Bunların etrafında çıkarıcı bir sınıf oluşmuştur.¹¹

III. Bağınazlığın Nedenleri ve Topluma Yansıması :

İnsan zaman zaman saldırganlığını meşru kavramlar arkasında gizlemeye çalışmış bu arada onların ifade ettikleri değerlerin yozlaşmasına neden olmuştur. Yüksek değerler bu değerleri kabul edenler veya etmeyenler tarafından saldırganlığın aleti olarak kullanılmışlardır.

Okunan gazete ve kitaplarda kullanılan kelime ve kavramlar da, bağınazlık malzemesi olarak kullanılmışlardır. Belli kavramları kullananlar daha dindar, vatansever, muhafazakar sayılmış, bazı kavramları kullananlar da dini hayatına sokmayan, aydın, ilerici ve çağdaş sayılmıştır. Bu durum da, insandaki hoşgörüsüzlüğü belli çizgilere götürmüştür.

Bağınazlığın arka planındaki görüşler insanın hoş göremediği davranışlardır. Fizik veya toplum planındaki görünüşlerdir. İnsanlar çok defa eksiklerini örtmek ve hatta bazı çıkarlar sağlamak için bir toplum içinde idealize edilmiş dokunulmaz değerler meydana getirirler. Sonra bunların gölgesine sığınıp onlar vasıtasıyla açıkça karşısına çıkamadığı inanç ve kanaatlere saldırırlar. Aslında bu kişilerin davranışları alet ettikleri Mitoş'dan çok, saplandıkları herhangi bir kanaatin bağınazlık içerisinde ifadesi ve ilkel zihniyetin bir belirtisidir¹².

Asıl tolerance gösteremediğimiz, o davranış ve görünüşün arkasındaki farklı kanaatler, inançlar, görüşlerdir. Yani temel noktada, fikri seviyeden hoşgörüden mahrum oluşumuzdur. Bunun arkasında insan olmak bakımından kişiliğimizle ilgili bir problem vardır, o da kendimizi yine kendimiz üzerine katlamamız, adeta düşman saldırılarına uğrayan bir kale gibi, farklı fikirler karşısında kendimizi savunma zorunluluğu hissetmemizdir. Dışa açılmayı, adeta

¹⁰ A.Adnan Adıvar, a.g.e., s. 111; Hikmet Tanyu, "Martin Luther'in Türkler Hakkındaki Sözleri", A.Ü. İ.F.D., Ankara, 1981, C.XXIV, s. 154.

¹¹ Nurettin Topçu, İslam ve İnsan, İstanbul, 1969, s. 8.

¹² Necati Öner, İnsan Hürriyeti, s. 120.

bir parçalanma, kendimizden koparıma şeklinde düşünür, gerçeğin ne olursa olsun bizde ve bizimki olduğuna inanırız¹³.

Bağnazlığın temel nedeni bilgisizliktir. Daha çok bilgili olmanın başkasına zararı yoktur. Çünkü bilgi insanı rahatlatır ve kendi kendisiyle barışık yapar. Bilgili insanda ise hoşgörü kendiliğinden gelişir. “Bilge” ve “Kültürlü” insan başkalarını zorla iknaya çalışmaz. Bağnaz kimseler başkalarının bilgisizliğine ve saflığına dayanarak kendilerine güç sağlama gayreti içinde bulunurlar. Böyle kimseler çıkar kaygısıyla ve haklılıklarına olan güvensizlikleri nedeniyle hoşgörü kavramından nefret ederler.

Medeni toplumlarda bağnazlık kaybolur. Bağnazlığı ortadan kaldırmanın yolu insanlar arasında bilgi ve kültürü yaymakla olabilir. Zira sağlam bir inanç ve doğru bilgiye sahip insan eldeki doğrularını kendinde hapsedmez, onları az da olsa başkalarıyla paylaşabilir, hiç değilse bu doğruları tartışabilir. İnsanların kendisine güvensizlikten kaynaklanan bir korkusu ve bilgisizliği hoşgörüsüzlüğe zemin hazırlayan faktörlerdendir. Bilinçli kişilik dışı açık daima başka şahıslarla temas halinde olan, onlar karşısında tavır alabilen bir kişiliktir. Kişiliğin oluşturulması ve kavranması, daima başkalarının önünde, ama onlara cephe alarak değil, onlarla beraber söz konusu olabilmektedir.

Kişiliğin oluşturulmasındaki birinci adım, insanın kendi kendisiyle tanışmasıdır. İnsanın kendi kendisiyle tanışması ise kendindeki “insanlar” yani bütün bir insanlık alemiyle ilişki kurması demektir. Bunun en güvenilir yolu ise insanın manevi başarılarının başlangıçtan bu güne kadar olan ettiklerinin zemini ve yekünundan oluşan kültür dünyası ile tanışması demektir. Çünkü insanın, sadece biyolojik değil aynı zamanda manevi anlamda nefes alıp verdiği, insan olarak yaşamayı ve yaşatmayı öğrendiği yer bu kültür dünyasıdır. Kültür evrendeki insan dokusudur. Topyekün bir insanlığın hatasıyla sevabıyla bütün faaliyetlerinin izlerini taşıyan tarih bu kültür dünyasında belirir. İnsanın insanla tanışması, insanın insan olarak kendisiyle tanışması aslında kültürle tanışmasıdır. Bu da bir olgunluk halidir, bir irfandır. Her türlü hoşgörünün temelinde olması gereken bir seviye, bir medeniliktir¹⁴.

Hürriyetsizlik hali de, bağnazlığın temel nedenlerinden birisidir. Bağnaz kimse hürriyet davranışının hem dışında hem de karşısındadır. Çünkü bağnazlık ile akılcı düşünme birbiriyle bağdaşmaz. Hürriyet, akılcı düşünmenin temel ilkelerindedir.

Bağnaz kimse, kendi saplandığı inanç veya görüşün yanlış olabileceği hususunda şüpheye düşse, hatta görüşlerinin yanlışlığı ispatlansa bile onları değiştirmemekte ve savunmayı sürdürmektedir. Bu noktada eleştirici bir düşüncenin mahsulü olan felsefe, bir arada yaşama zorunda olan insanların hayatlarını olumsuz yönde etkileyen her alandaki bağnazlığın panzehiridir.

¹³ Necati Öner, İnsan Hürriyeti, s. 120; Prof.Dr. Kenan Gürsoy, “Felsefe ve Hoşgörü”, Felsefe Dünyası, Sayı: I, Ankara, 1991, s. 18 vd.

¹⁴ Kenan Gürsoy, “Felsefe ve Hoşgörü”, adlı makale s. 18 vd.

Hoşgörülü, medeni insan yetiştirmek için felsefeye ihtiyaç vardır¹⁵. Çünkü felsefe serbest düşünme, farklı fikir, hür düşünce ve peşin hükümlerden kurtulmayı sağlayan disiplindir.

Bağnazlığın önemli nedenlerinden birisi de toplumlardaki hızlı yapı değişiklikleridir. Çünkü çok farklı duygu ve fikir seviyelerine mensup insan grupları bir arada yaşamak zorunda kalmıştır. Bağnazlık, belli bir sınırdan öteyi görmeyi reddedip kendini, yine kendi egosu içine hapsetmeyi tercih eden ve bu anlamda kendine karşı bir savaş vermeyi düşünmeyen genel bir insan karakterinin ürünüdür.

Bu noktada her birimiz kendi doğrularımızın evrenselliğini iddia edip farklı doğrular karşısında kendimizi kapatarak, dışarıda olanların da doğrularının bulunabileceğini reddetmişizdir. Belirli bir ideolojiye saplanan kimse, birdenbire her şeyi değiştirebilecek bir sistem bulunduğunu sanıp, kendinden olmayanlara karşı saldırıya geçmiş, onları yok etmeye çalışmış sonuçta bağnazlık çizgisine gelmiştir¹⁶.

Denilebilir ki; her dinin, her inancın ve her felsefi doktrinin inananların uymasını istediği bir yolu bir yöntemi vardır. Dine ve inanca bağlı kimseler bu sistemlere daha akılcı ve bilgiye dayalı bir metotla bakabilirlerse bağnazlık anlayışından kurtulabilirler.

Hayatı daha anlamlı bir hale getirmek için hoşgörülü olmalı, bağnazlığın ağına düşmemelidir. Hoşgörü moral ve kültürel anlayışın gereğidir. İnsanlığın en büyük sıkıntılarının biri hoşgörü eksikliğidir.

Günümüzde demokrasi ve insan hakları gibi çağdaş değerler gittikçe yaygınlaşmakta ve insanlar arasında hoşgörüye daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Hoşgörü, ulusal ve uluslararası düzeyde ortaya çıkan, iç ve dış barışı ciddi biçimde tehdit eden pek çok güçlüğün çözümünde bir çıkış noktasıdır, bir anahtardır. Bugünkü dünya düzeninde hoşgörü vazgeçilmez bir tavidir.

Ancak, dünyada bir yandan küreselleşme, iletişim devrimi yaşanırken bir yandan da aynı dünyanın pek çok yöresinde barış ve savaşın refah ile yoksulluğun bir arada yaşandığını görmekteyiz.

Bağnazlık yönünden baktığımız zaman, yeni tür bir ırkçılık, yabancı düşmanlığı, etnik temizleme ve soykırım sürmektedir.

Bu problemlerin çözümü hoşgörü alanının genişliği ölçüsünde aşılabilir.

Abstract: An intolerant (bigoted) person is one who considers the events from a narrow point of view, takes sides with one of them, assumes his opinions and religion much superior to the others and becomes the enemy of the people with different ideas and religions from his own.

¹⁵ Necati Öner, “Niçin Felsefe” adlı makale, s. 500; Prof.Dr. İter Uzel, “Hoşgörü ve Tenkid” Atatürk, Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi “Bilge” Dergisi, Sayı : 5, Ankara, 1995, s.3, Nurettin Topçu, İslam ve İnsan, s. 26.

¹⁶ Kenan Gürsoy, “Felsefe ve Hoşgörü” adlı makale s.18.

This state which is a sign of primitive mentality is defined in different ways as the manner of refusing all criticisms concerning the ideas put forward by him and accepting his own opinions as absolute truths.

We can say that bigotry which accepts no innovations is the opposite manner of tolerance. Bigotry exists wherever there is no tolerance.

Bigotry is a concept used in different fields. As there are bigoted people in different religions, so is bigotry in different opinions and ideologies. In whichever sort it is, every kind of bigotry impedes individuals from living humanly and communities from developing.

The main reason for bigotry is ignorance. In civilized societies, bigotry disappears. The state of being free from liberty is also one of the main reasons for bigotry. Another reason is rapid changes in the societies. To make life more meaningful, one should be tolerant and shouldn't be entrapped by bigotry.

Today contemporary values such as democracy and human rights are becoming increasingly widespread and the need for tolerance among persons is felt much more than before. Tolerance is the key to the solution of many difficulties that appear in national boundaries or internationally and threaten the domestic or foreign peace seriously. In the current world order, tolerance is an indispensable attitude.

Key Words : Fanatic, Fanatizm

Kaynakça

- A.Adnan Adıvar, Tarih Boyunca İlim ve Din, İstanbul, 1987,
Aydın, Mehmet, Din Felsefesi, İzmir, 1987,
Davies, Paul, **Tanrı ve Yeni Fizik**, çev.Murat Temelli, İstanbul, 1994,
Descartes, Metot Üzerine Konuşma, çev. Mehmet Karasan, İstanbul, 1986,
Ertuğrul, İsmail, **Fenni Lügatçe-i Felsefe**, İstanbul, 1341
Güngör, Erol, Sosyal Meseleler ve Aydınlar, İstanbul, 1993,
Gürsoy, Kenan, "Felsefe ve Hoşgörü", Felsefe Dünyası, Sayı: I, Ankara, 1991,
Hançeroğlu, Orhan, Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar ve Akımlar), İstanbul, 1978, IV,
Longman Dictionary of Contemporary English, 1981,
Köymen, Nusret, Eğitim Sosyolojisi, İstanbul, 1975,
Öner, Necati, "Din Aleyhtarlığı ve Din Dersleri", 4 Eylül 1981 tarihli Tercüman Gazetesindeki yazı,
-----, **İnsan Hürriyeti**, İstanbul, 1982,
-----, "Niçin Felsefe", Atatürk Kültür Merkezi, "**Erdem dergisi**", C.I, S.2 Ankara, 1985,
-----, "Niçin Hoşgörü", 10 Şubat 1986 tarihli Tercüman Gazetesinde yayınlanan yazı,
Russell, Bertrand, Din ve Bilim, çev. Akşit Göktürk, İstanbul, 1983,
Süleyman Hayri Bolay, Felsefi Doktrinler sözlüğü, İstanbul, 1981,
Tanyu, Hikmet, "Martin Luther'in Türkler Hakkındaki Sözleri", A.Ü. İ.F.D., Ankara, 1981, C.XXIV,
Topçu, Nurettin, İslam ve İnsan, İstanbul, 1969,
Türkiye Diyanet Vakfı, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1991, C. 3,
Uzel, İlder, "Hoşgörü ve Tenkid" Atatürk, Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi "Bilge" Dergisi, Sayı : 5, Ankara, 1995,